

AIDA KOVAČEVIĆ

Uloga historije u odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini

*“Obrazovanje nikad ne može biti neutralno.
Ono može služiti oslobađanju ili može biti instrument za potlačivanje”*
Paolo Freire

U Poruci građanima i datim Obecanjima obrazovnih vlasti Bosne i Hercegovine, jasno je naglašen značaj reforme obrazovanja za budućnost zemlje. Nakon donošenja “okvirnih zakona” stvoreni su osnovni preduvjeti za provođenje misije i plana reformi u skladu sa datim obećanjima. Reforma osnovnog i opšteg srednjeg obrazovanja trebala je biti dvogodišnji projekat sa periodom implementacije od januara 2004. godine do januara 2006. godine. Napokon, 2011. godine, svima bi trebalo biti jasno da intervencija donosioca odluka nije dovoljna, da je jednako važno učesće i drugih protagonista i da je “...jaz između proklamiranih obrazovnih politika i njihovog provođenja u praksu bio i ostao težak za premoštavanje...” posebno u postkonfliktnoj i ratom podijeljenoj zemlji u kojoj do sada nije izgrađen “funkcionalan” obrazovni sistem. Do sada su utrošena značajna sredstva za finansiranje projekata izgradnje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, ali rezultati su ponekad obeshrabrujući. To najbolje ilustruje stanje u nastavi historije koja bi trebala da “... zauzima jedno od najvažnijih mjesta u procesu školovanja odgovornih i aktivnih građana, te u poštovanju svih vrsta razlika, na osnovu razumijevanja nacionalnog identiteta i na osnovu principa tolerancije...” i koja bi trebala “...da omogući građanima Evrope da unapređuju svoj pojedinačni i kolektivni identitet kroz poznavanje svog zajedničkog istorijskog nasljeđa u njegovoj lokalnoj, nacionalnoj, evropskoj i globalnoj dimenziji”. Savjet Evrope u saradnji sa Misijom OSCE-a u Bosni i Hercegovini i Institutom za izučavanje udžbenika “Georg Eckert” davao je stalnu podršku reformi nastave historije. Angažirani su brojni strani i domaći stručnjaci na analizi nastavnih planova i programa i udžbenika iz historije. Obučavani su autori udžbenika, recenzenti i nastavnici za uvođenje savremene metodologije, pisanje udžbenika i podučavanje nastave historije. Značajan rezultat provedenih aktivnosti je donošenje *Smjernica za pisanje i ocjenu udžbenika iz historije u Bosni i Hercegovini*. Usvajanjem ovog dokumenta zaokružena je izrada “referentnog okvira” za razvoj *Okvirnog nastavnog plana i program za historiju u Bosni i Hercegovini*. Dosadašnja

praksa ipak potvrđuje da to nije dovoljno, da je za realizaciju ovakvo značajnog projekta potrebna šira podrška i uključenost “akademske zajednice” i institucija u Bosni i Hercegovini. Iskustva drugih zemalja također potvrđuju da “treba shvatiti da ne postoji čarobna formula za savladavanje raznih prepreka do uspješne demokratske tranzicije, kao što su korupcija, birokracija, međusobno nepovjerenje, nedostatak solidarnosti i nepoštivanje države”.

U okviru prve faze projekta *Historija za budućnost – kroz obrazovanje ka pomirenju* Misija OSCE-a je organizirala internacionalnu Konferenciju u Sarajevu, pod istim nazivom. Konferenciji je prisustvovalo preko 60 učesnika; prosvjetni radnici koji se obrazovanjem bave u teoriji i praksi, domaći i međunarodni stručnjaci, predstavnici obrazovnih vlasti i međunarodne zajednice. Naglasak je stavljen na izradu standarda nastavnog plana i programa i izučavanje historije u cijeloj Bosni i Hercegovini. Zaključci sa ove Konferencije daju kratak pregled postignutih rezultata u okviru reformi nastave historije, ali smjernice za planiranje narednih koraka obrazovnih vlasti i institucija u Bosni i Hercegovini. U dijelu Zaključaka stoji :

- Rezultate postignute u reformi historije, treba održati daljim reformiranjem i osavremenjavanjem nastave historije. Treba potaknuti ministarstva obrazovanja i Konferenciju ministara obrazovanja kao organa za koordinaciju aktivnosti u oblasti obrazovanja na nivou BiH, da pruže podršku ljudima koji se historijom bave kao profesijom, da nastave sa reformom.
- Da bi proces reforme u nastavi historije bio proveden, potrebno je održati stalnu saradnju između nadležnih institucija na različitim nivoima na teritoriji Bosne i Hercegovine.
- Nastavne planove i programe treba uskladiti sa principima datim u Smjernicama za pisanje i ocjenu udžbenika historije i koristiti ih prilikom izrade standarda u nastavnim planovima i programima.
- Treba se zalagati da se historija stavi u kontekst šireg okvira historije Evrope, i da se za sve periode nađe referentni okvir.
- Pri izradi standarda u nastavnom planu i programu treba angažirati, kako institute za istraživanje, tako i one koji vrše obuku nastavnika.
- Tokom rada na izradi standarda u nastavnom planu i programu za historiju također treba angažirati nastavnike i autore udžbenika.
- Ministarstva obrazovanja i pedagoški zavodi trebaju osmisliti i uvesti u praksu stalne seminare za stručno usavršavanje nastavnika historije.
- Treba vršiti dalju nadgradnju saradnje između univerziteta, naučnika, institucija koje vrše edukaciju nastavnika (tokom studija i u nastavi) i obrazovnih vlasti.
- Treba organizirati programe razmjene i saradnje na prostoru Jugoistočne Evrope, dajući podršku međunarodnoj saradnji i razmjeni, kako bi se omogućilo upoređivanje ovih iskustava s “iskustvima drugih područja”.

Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini u saradnji sa Vijećem Evrope i Georg Eckert Institutom naredne, 2010. godine organizirala je i dva regionalna foruma u Lukavcu (kod Tuzle) i u Banjoj Luci pod nazivom *Historija za budućnost – Kroz obrazovanje ka pomirenju*. Na forume su pozvani predstavnici ministarstava obrazovanja, pedagoških zavoda, nastavnici, domaći i “strani stručnjaci”. Nakon procjene “dokle se došlo u izučavanju historije, u što spadaju udžbenici i nastavni plan i program, i zacrtane potrebne mjere za održavanje kontinuiteta” učesnicima su trebali biti proslijeđeni Zaključci sa skupova. Koliko mi je poznato to nije učinjeno. Ipak, nije teško i bez toga izvesti zaključak, da je trenutno stanje u nastavi historije više nego zabrinjavajuće. Da bi se pitanjem nastave historije u Bosni i Hercegovini trebali početi baviti i drugi stručnjaci osim historičara (sociolozi, pedagozi, psiholozi, pravnici itd) što potvrđuju primjeri iz drugih zemalja.

Reforma Nastavnih planova i programa nastave historije u osnovnim i srednjim školama

Nedostatak pojmovnika obrazovne reforme u Bosni i Hercegovini, nerijetko proizvodi nesporazume suštine reformskih koraka. Radi boljeg razumijevanja reforme nastavnog plana i programa za historiju, navest ću neke definicije osnovnih pojmova uz dodatne napomene:

- **Nastavni plan i Program (*curriculum*)** – čine dokumenti kojim se propisuju predmeti i određuju ciljevi aktivnosti i rezultati učenja po nivoima obrazovanja, odobreni od strane mjerodavnih obrazovnih vlasti. (Formalni NPP obično se javlja kao set dokumenata. Dokumenti NPP-a mogu, osim predmeta sadržati i elemente kao što su ciljevi i rezultati za koje se očekuje da ih učenici ostvare kao i način na koji se mogu legitimno kombinirati kako bi se postigla kvalifikacija (kao što je svjedočanstvo ili pravo na diplomu).
- **Razvoj nastavnog plana i programa** – proces tokom kojeg se identifikuju i organiziraju iskustva i potrebe, mogućnosti i resursi za izradu nastavnog plana i programa, područja učenja, struktura predmeta (silabusa) rezultati učenja, vremenski okvir, način implementacije, evaluacija i verifikacija. (Korištenje termina “razvoj” implicira da je izrada NPP-a važan proces koji traje i uključuje lepezu ljudi. Proces razvoja nastavnog plana i programa zahtijeva pažljivo planiranje i upravljenje. On također zavisi od postupne implementacije, a nakon toga slijedi sistematična procjena i revizija).
- **Okvir nastavnog plana i programa** – dokument koji propisuje predmete, određena pravila i dopušta ispunjavanje posebnih potreba. (Glavni cilj ovog modela je da omogući donošenje nekih odluka u vezi sa NPP-om, na lokalnim nivoima – odnosno da dozvoli neke razlike u NPP-u prema resursima pojedinih škola, interesima, potrebama i mogućnostima učenika ili stručnošću

nastavnika. Međutim, okvir treba biti dovoljno precizan u svojim zahtjevima da bi omogućio prohodnost učenika između škola ili regiona. Okvir NPP-a obično propisuje, kao minimum, namjeravane i široke rezultate učenja učenika, set predmeta koji su na raspolaganju i pravila koja uređuju kako se predmeti mogu kombinovati u odobrene obrasce, uključujući jezgro, izborne i fakultativne predmete. On također treba da opiše i to kako ispunjava relevantne obaveze, socijalne i ekonomske politike djelovanja vlade. Okvir NPP-a također propisuje šta je zajedničko za datu zajednicu i istovremeno daje neke specifične stepene slobode lokalnim školama ili zajednici. Okvir NPP-a može funkcionisati kao “ustav obrazovanja”. Lokalni nastavni planovi i programi treba da se razvijaju u svjetlu Okvira NPP-a (ne treba da budu kontradiktorni njegovim principima).

Standardi: alternativna mišljenja

- Poučene nužnosti (šta neko treba da uradi)
- Pravna načela (šta neko mora da uradi)
- Mjerila kvalitete (očekivano postignuće)
- Atributi kvalitete (definisane uspjeha)
- Prag znanja (ciljevi učenja).

Prve aktivnosti na reformi nastavnih planova i programa historije u Bosni i Hercegovini uslijedile su nakon objavljenog Izvještaja za UNESCO – Nastavni planovi i programi “nacionalnih predmeta” u Bosni i Hercegovini (1999), koji je sačinio tim eksperata iz Jedinice za istraživanje komparativnog obrazovanja sa Univerziteta u Heidelbergu. Cilj ove misije bio je “da se ubrzaju napori da se ukloni pristrasnost iz nastavnih planova i programa i da se pomogne da se razvijaju nastavni planovi i programi koji će omogućiti djeci iz svake nacionalne grupe da cijene sve kulture Bosne i Hercegovine”. U dijelu Izvještaja koji se odnosi na analizu društveno-političkih intencija u nastavnim planovima i programima za historiju, navedeni su rezultati koji se odnose na prihvatljive i neutralne elemente, neprihvatljive ciljeve i zadatke pogleda na historiju i odnosa prema drugim narodima koji žive u Bosni i Hercegovini. Za promjenu stanja i poboljšanje tehničkog kvaliteta nastavnih planova i programa nacionalne grupe predmeta preporučeno je da sve uključene strane:

- postignu sporazum o modelu strukture nastavnog plana i programa;
- otklone pristrasnost iz nastavnih planova i programa nacionalne grupe predmeta;
- poboljšaju “tehnički” kvalitet nastavnih planova i programa nacionalnih predmeta;
- uspostave mehanizam revizije nastavnog plana i programa.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, je već narednih godina pokrenulo aktivnosti na reformi nastavnih planova i programa “nacionalnih predmeta”. Na osnovu pozitivnog mišljenja jednog broja kantonalnih ministarstava donesen je novi Nastavni plan i program za jezik, književnost i historiju/povijest za osnovnu školu i gimnaziju (2002). U Nastavnom planu i programu su osim programskih sadržaja sa distribucijom časova, navedena kratka uputstva za izvođenje programa i profil stručne spreme nastavnika. Najveće promjene u Nastavnom planu i programu napravljene su u distribuciji sadržaja. Na primjer, Uvod u historiju i Stari vijek sadržani su u programima petog i šestog razreda osnovne osmogodišnje škole, a šire po modelu koncentričnih krugova u prvom i drugom razredu gimnazije. U pripremi za primjenu novog Nastavnog plana i programa objavljen je Konkurs za prikupljanje rukopisa udžbenika. Uz nove, kvalitetnije udžbenike pripremljeni su i nastavni materijali (historijske čitanke i radne sveske za učenike) za nastavu historije u narednoj (2003/2004) školskoj godini.

Ali, nakon usvajanja “Zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa” u augustu 2003. godine, uslijedile su nove intervencije na Nastavnim planovima i programima za historiju neposredno pred početak školske godine. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa trebala su biti ugrađena u Nastavne planove i programe i omogućiti prohodnost u obrazovanju na prostoru Bosne i Hercegovine. Ovaj postupak je najviše poteškoća prouzrokovao upravo u nastavi historije i to u kantonima i dijelovima kantona koji su primjenjivali “federalni” nastavni plan i program za historiju, jer je distribuciju sadržaja trebalo vratiti u ranije okvire. Nakon revizije nastavnog plana i programa, odobreni udžbenici i nastavni materijali nisu podržavali realizaciju programskih sadržaja. U osnovnim školama i gimnaziji bila su potrebna po dva “nova udžbenika”, za jedan razred što je prouzrokovalo brojne poteškoće učenicima, roditeljima, nastavnicima, autorima udžbenika, izdavačima itd.

Reformom Nastavnog plana i programa za gimnaziju u “nekim kantonima”, napravljene su nove razlike u Nastavnim planovima i programima za predmet historija. Ovim izmjenama, u redovnoj nastavi, historija se izučava dvije godine (prvi i drugi razred), a kao izborni predmet u trećem i četvrtom razredu gimnazije. Ovakvi projekti obrazovnih vlasti u kantonima, stvaraju dodatne poteškoće za prohodnost u obrazovnom sistemu, na način propisan Okvirnim zakonom o osnovnim i srednjim školama u Bosni i Hercegovini. Potrebno je napomenuti da se prema Zajedničkim jezgrima nastavnih planova i programa za gimnaziju, historija izučava četiri godine.

Nove poteškoće u provođenju reforme Nastavnih planova i programa za historiju u osnovnim i srednjim školama nastale su poslije usvajanja *Smjernica za pisanje i ocjenu udžbenika u osnovnim i srednjim školama*. U Polaznim osnovama ovog dokumenta navedeno je da “udžbenik historije proizilazi iz nastavnog plana i programa”, što sasvim jasno upućuje na potrebu razvijanja novih nastavnih planova i programa

za osnovne i srednje škole. U skladu sa *Smjernicama* napisani su i odobreni novi udžbenici, a razvijanje nastavnog plana i programa uslijedilo je nešto kasnije. Ovaj obrnuti slijed postupaka u okviru reforme nastave historije prouzrokovao je nove poteškoće u odgojno-obrazovnom procesu. Nastavnici su bili u posebnoj situaciji, realizaciju programskih sadržaja trebali su planirati prema novim udžbenicima, a ne prema Nastavnom planu i programu “ustavu obrazovanja”. Da li je i kako organiziran postupak usaglašavanja Nastavnih planova i programa za historiju u osnovnim osmogodišnjim školama i srednjim školama sa *Smjernicama za pisanje i ocjenu udžbenika u Bosni i Hercegovini* od strane obrazovnih vlasti, nema zvaničnih informacija. Istarazivanja na ovom području vjerovatno bi pokazala nove razlike u metodologiji izrade i sadržaju Nastavnih planova i programa za historiju.

Nakon donošenja Okvirnog zakona o osnovnim i srednjim školama u Bosni i Hercegovini 2003. stvoreni su uslovi za početak provođenja reforme i izgradnje inkluzivnog osnovnog i opšteg srednjeg obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke koordiniralo je aktivnosti formiranja Upravnog tijela za pripremu prijedloga strategije prelaska na obavezno devetogodišnje osnovno obrazovanje u Federaciji Bosne i Hercegovine. Izrađeni su modeli dokumenata Konceptije devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja i Okvirnog nastavnog plana za devetogodišnje osnovno obrazovanje. Imenovane su stručne komisije i potkomisije za izradu prijedloga Okvirnog nastavnog plana i programa.

Okvirni nastavni plan za historiju

VI /9	VII/9	VIII/9	IX /9
1 čas	2 časa	1 čas	2 časa

Pokrenut je izuzetno značajan projekt reforme osnovnog obrazovanja na razvoju nastavnog plana i programa, ali proces koji zahtijeva pažljivo planiranje i upravljanje nije dovoljno pripremljen, što se odrazilo na postignute rezultate. Prijedlozi okvirnog nastavnog plana i programa za neke predmete nisu zadovoljavali osnovne kriterije. Posljedica toga su brojni problemi, koji se u obrazovnom sistemu šire kao u sistemu spojenih posuda. Ovo najbolje ilustruje primjer Okvirnog plana i programa za predmet Društvo u petom razredu devetogodišnje osnovne škole. Komisija koja je razvijala program ispoštovala je “zaključak” *Smjernica*, ne vodeći računa o starosnoj dobi, predznanju, razumijevanju i interesovanjima djece. Nastavni sadržaji i ishodi učenja, Okvirnog nastavnog plana i programa predmeta Društvo odnose se na političku, društvenu, ekonomsku i kulturnu historiju Bosne i Hercegovine i ako se učenici tek u šestom razredu upoznaju sa historijom. Teško je nabrojati brojne apsurdne ovog nastavnog plana i programa koji može poslužiti kao dobar primjer kako se ne bi smjeli raditi nastavni planovi i programi. Autori su uspjeli napisati

udžbenike za predmet Društvo prema Okvirnom nastavnom planu, ali odobreni udžbenici se ipak nisu mogli primjenjivati u nastavnom procesu zbog neprilagođenog programskog sadržaja. Uslijedile su različite intervencije u kantonima na Okvirnom nastavnom planu i programu za peti razred devetogodišnje škole, a glavne rasprave vođene o tome, ko će predavati ovaj i još neke predmete, nastavnici razredne nastave ili nastavnici historije i geografije.

Razvoj Okvirnog nastavnog plana i programa za historiju u skladu sa referentnim okvirom je proces koji se treba nastaviti uz odgovarajuću koordinaciju obrazovnih vlasti. Jednostrane intervencije, dalje usložnjavaju stanje, proizvode nove razlike koje dodatno onemogućavaju horizontalnu i vertikalnu prohodnost u obrazovanju. U Sarajevskom kantonu su napravljene izmjene Okvirnog nastavnog plana i programa za historiju. Intervencije se ne odnose na poboljšanje postavljenih standarda, već na programske sadržaje.

U *Strategiji razvoja stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini za period 2007.-2013.* definirani su opći pravci razvoja ove vrste obrazovanja. U dokumentu je navedeno da se “U stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini trenutno primjenjuje nekoliko vrsta nastavnih planova i programa” od 2000. godine u primjenu su ušli i nastavni planovi i programi razvijeni po modularnoj tehnologiji u okviru Phare VET programa. Nastavni planovi i programi urađeni po modularnoj metodologiji treba da omoguće horizontalnu i vertikalnu prohodnost u okviru jedne struke ili više struka, da omoguće pokretljivost učenika na prostoru cijele Bosne i Hercegovine bez polaganja dopunskih ispita. Modularni nastavni planovi i programi također trebaju omogućiti upis učenika na visokoškolske ustanove. Različito tumačenje i provođenje okvira za razvoj autonomije srednjih stručnih škola u Bosni i Hercegovini, koji je dat Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini i neujednačeno provođenje reforme srednjeg stručnog obrazovanja proizvelo je razlike u nastavnim planovima i programa za ista zanimanja na nivou kantona. Ovim postupcima u nastavnim planovima i programima koje su razvile neke škole, historija je potpuno izostavljena kao općeobrazovni predmet. Dovoljno je još napomenuti da, prema zvaničnim statistikama, srednje stručne škole pohađa 70% srednjoškolaca.

Udžbenici i dodatni nastavni materijali za nastavu historije u Bosni i Hercegovini

Rezultati reforme nastave historije su dvije generacije udžbenika za gimnaziju i tri generacije udžbenika historije za osnovne škole. Udžbenici su savremenije dizajnirani i opremljeni, ali je njihova primjena stvorila brojne probleme učenicima, roditeljima, nastavnicima, autorima i izdavačima. Uložen je ogroman trud i finansijska sredstva, koji nisu dali odgovarajuće rezultate. Prvu generaciju udžbenika,

historijske čitanke i radne sveske (2003) izradili su najkompetentniji autori, profesori sa fakulteta sa nastavnicima iz osnovnih i srednjih škola. Nakon ugradnje Zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa u Nastavni plan i program za historiju, primjena novih udžbenika izazvala je brojne poteškoće.

Druga generacija udžbenika rađena je prema *Smjernicama za pisanje i ocjenu udžbenika u Bosni i Hercegovini* 2007. Jedan broj autora ovih udžbenika imao je priliku da se educira na seminaru koji je organizirala Misija OSCE-a i Institut za udžbenike Georg Eckert uz prisustvo stranih stručnjaka. Seminar je bio usmjeren na metode i koncepte za prezentiranje kontraverznih pitanja iz udžbenika historije. Obuka za autore udžbenika završena je neposredno prije isteka vremena za predaju rukopisa na raspisani Konkurs. Autori nisu imali dovoljno vremena u potpunosti primjeniti stečena iskustva, ali u ocjeni stoji da su to “već prve pozitivne promjene, pogotovo u metodičkom pogledu”.

Do sada su objavljeni rezultati dvije analize udžbenika historije u Bosni i Hercegovini koji su izrađeni prema *Smjernicama* (2007). Istraživanja je omogućila i finansirala Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini. Prvu analizu uradila je dr. Heike Karge sa Georg Eckert Instituta za međunarodno istraživanje udžbenika: “Historija 20. stoljeća u udžbenicima Bosne i Hercegovine – Analiza udžbenika historije za završne razrede osnovne škole” 2008. godine. Rezultati analize su pokazali da se i nakon objavljenih *Smjernica* u Bosni i Hercegovini još uvijek primjenjuju udžbenici u kojima je na jednostran, isključiv način predstavljena nacionalna historija. Rad je objavljen i prosljeđen obrazovnim institucijama, ali nije bilo odgovarajućih reakcija zbog nepoštivanja *Smjernica*, odnosno pristupa prezentacije historijskih sadržaja, koji se odnose na prošlost Bosne i Hercegovine i načina na koji se tretiraju drugi narodi i nacionalne manjine u ovim udžbenicima.

Održana je i Javna rasprava o udžbenicima iz historije (2007) u Tuzlanskom kantonu, nakon reakcije “Udruženje veterana” na sadržaje udžbenika za osmi razred osnovne škole i za četvrti razred srednjih škola (autori Hadžiabdić, Dervišagić, Mulić i Mehić). Kantonalna skupština Tuzlanskog kantona pokrenula inicijativu za organiziranje Javne rasprave o ovim udžbenicima. Ministarstvo obrazovanja ovog kantona je nakon Izvještaja dvije komisije i održane Javne rasprave donijelo odluku da ovi udžbenici trebaju biti povučeni u osnovnim školama. Nakon ovakve odluke, Georg Eckert Institut uputio je kantonalnim ministarstvima obrazovanja i pedagoškim zavodima Komentar na javnu raspravu o udžbenicima historije koja je održana u Tuzlanskom kantonu. U komentaru je navedeno da “u skladu sa Smjernicama za pisanje i ocjenu udžbenika iz historije za osnovne i srednje škole u Bosni i Hercegovini koje su potpisali svi ministri obrazovanja u Bosni i Hercegovini u januaru 2006, oba udžbenika su pozitivno ocjenjena od strane recenzenata, te odobrena od strane ministarstava obrazovanja, tj. Komisije za izradu udžbenika na nivou

Federacije BiH, čiji članovi su bili i stručnjaci iz kantona”. Unija veterana je smatrala da se autori ova dva udžbenika ne bave ratnim periodom na korektan način. U daljem tekstu detaljno su dati odgovori na komentare ratnih veterana i dalje je navedeno da je “jedini komentar sa kojim se slažu je da su autori napravili grešku što nisu spomenuli predsjednika Bosne i Hercegovine, Aliju Izetbegovića, u kontekstu rušenja bivše SFRJ, i osnivanja neovisne države Bosne i Hercegovine”. Važno je istaći da “ovo može – i bit će – jednostavno ispravljeno, i ne treba biti razlog da se potpuno zabrani upotreba udžbenika. U ovom slučaju treba biti ispoštovana procedura unutar sistema u kojem su ovi udžbenici bili odobreni”. U tekstu se dalje navodi...” Da bi ova diskusija trebala biti poticaj za otpočinjanje neophodnih debata o reformi nastavnih planova i programa za historiju, posebno onog koji se odnosi na period devedesetih godina prošlog stoljeća u BiH. Samo otvorene diskusije mogu popločati put za odvijanje nastave iz historije u školama u BiH, koji ne sakriva, nego se kritički odnosi prema gorućim pitanjima o tome kako u nastavi tumačiti savremenu historiju Bosne i Hercegovine”.

Rezultati druge analize udžbenika iz historije (2007) objavljeni su u *Dodatnim nastavnim materijalima o Bosni i Hercegovini u periodu 1992.-1995.* “Slike novije prošlosti”. Ovo istraživanje odnosi se na učeničko viđenje korištenih udžbenika iz historije. Upitnik za istraživanje konstruisan je na Institutu za Internacionalno istraživanje udžbenika Georg-Eckert u Njemačkoj. Pitanja su se odnosila na udžbenike iz historije za četvrti razred gimnazije, koje su učenici koristili u nastavi u školskoj 2007/2008. Anketa je provedena u Gimnaziji Dobrinja u Sarajevu.

Izdavanje treće generacije udžbenika za osnovnu devetogodišnju školu, prema Okvirnom nastavnom planu i programu, još je u toku. Do sada su izrađeni i odobreni udžbenici za osam razreda devetogodišnje osnovne škole. Za svaki razred odobreno je po nekoliko udžbenika tako da nastavnici imaju priliku sami birati koji će koristiti u nastavi. Ovakava udžbenička politika ima prednosti jer se daje mogućnost konkurencije i odabira kvaliteta, ali ima i nedostatke zbog načina na koji se provodi. Događa se da udžbenici prođu svu proceduru za primjenu i ako ne prate programske sadržaje ishode Okvirnog nastavnog plana i programa za historiju. Ova činjenica stvara nove probleme u nastavnom procesu. Udžbenik je i dalje osnovno nastavno sredstvo za učenje jer sadrži osnovne informacije o nastavnim sadržajima. Odgojno-obrazovni rad u nastavi treba biti organiziran na način da omogućava realizaciju programskih sadržaja i standarda propisanih Okvirnim nastavnim planom i programom, što u ovakvim slučajevima predstavlja problem.

U okviru reforme nastave historije razvijeni su i dodatni nastavni materijali i priručnici za nastavnike:

- *Obični ljudi u neobičnoj zemlji, Jugoslavija između Istoka i Zapada*, EuroClio;
- *Slike novije prošlosti, Dodatni materijali o Bosni i Hercegovini u periodu 1992.-1995;*

- Priručnik za nastavnike historije u Bosni i Hercegovini;
- Dr. Robert Stradling, *Kako predavati historiju 20. stoljeća*, Sarajevo, 2002;
- Dr. Robert Stradling, *Multiperspektivnost u nastavi historije*, Sarajevo, 2004;
- *Nastava moderne historije u Jugoistočnoj Evropi*, Dodatni nastavni materijali, 2007, CDRSEE.

Dodatni nastavni materijali i priručnici za nastavnike mogu biti značajna podrška nastavnicima historije u budućem radu. Isto tako, ovi materijali bi trebali biti i smjernica za rad domaćim stručnjacima, kako da svojim budućim radom pomognu u poboljšanju uslova za primjenu savremenog pristupa u poučavanju historije u školama u Bosni i Hercegovini. Neke teme obrađene u materijalima, u daljem razvoju Okvirnog nastavnog plana i programa, također mogu biti uvrštene u standarde.

Nastavnici

“Nastavnici ne samo da imaju uticaj na razvitak djece, nego je taj uticaj veoma značajan. Postoji ograničeno vrijeme u kojem se djeci pomaže da steknu znanja i razumijevanje, dovoljno da bi postali dobri građani svojih nacija, našeg problematičnog kontinenta i našeg ugroženog ‘globalnog sela’. Od profesije predavanja historije se traži da preuzme velike odgovornosti. Nastavnici historije možda neće prihvatiti kompliment, ali ga ne mogu odbiti. Oni moraju preuzeti izazov. Ako nastavnici historije odstupe, tada je prilika propuštena i djeca su izdana”.

Reformom nastave historije, osim promjene nastavnih planova i programa i udžbenika uvodi se i novi način predavanja historije. Savremeni pristup poučavanja historije pred nastavnike postavlja nove obaveze, ali i izazove. Osim poučavanja o događajima iz prošlosti (činjenicama), kod učenika treba da razvijaju posebno razumijevanje, kompetencije i vještine (vještine historičara): kritičko i kreativno mišljenje, hronološko razumijevanje, razumijevanje promjena i kontinuiteta, sposobnost empatije. Učenjem historije učenici treba da “uče kako da misle”. Da bi to postigli nastavnici treba da primjenjuju “multiperspektivan” pristup i analizu izvora. Ocjena i propitivanje izvora bi trebale biti osnov za učenje historije. Analizu izvora nastavnici treba da pripreme u skladu sa postavljenim ciljevima učenja koji podrazumijevaju i razvijanje konkretnih vještina i stavova kod učenika. U novim udžbenicima nastavnici imaju mogućnost da izaberu različite vrste izvora (pisani i slikovni) koje mogu pripremiti za analizu. Nastavnici mogu da pripremaju i druge izvore za analizu koji će uključiti interesovanja učenika, pomoći im u razumijevanju i razvijanju sposobnosti kritičkog i kreativnog mišljenja, čitanja, izražavanja, vizuelnih sposobnosti i sl. Primjenom multiperspektivnog pristupa nastavnici trebaju dati širi kontekst o nekom događaju, razvijati svijest

kod učenika da postoje različita tumačenja prošlosti, zasnovana na gledištu onog ko posmatra kao i od dostupnosti izvora.

U Okvirnom nastavnom planu i programu ishodima učenja i aktivnostima nastavnika od nastavnika se očekuje da razvija navedene kompetencije kod učenika i primjenjuje savremeni pristup u poučavanju. Nastavnici to mogu postići ako su imali priliku da se educiraju za primjenu savremene metodologije u nastavi i odgovarajuću podršku. U svim dosada objavljenim dokumentima koji se odnose na reformu nastave historije i preporukama nakon provedenih istraživanja vezanim za reformu, navedena je potreba organiziranja seminara i kontinuiranog usavršavanja nastavnika historije. Jedan broj nastavnika imao je priliku da učestvuje na seminarima o savremenim pristupima za poučavanje historije koje je organizirala Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, Euroclio, CDRSSE..., ali većina nije imala priliku da se upozna ni sa osnovnim informacijama. Činjenica je postavljene zahtjeve nastavnicima teško ispuniti, ako nisu imali odgovarajuću podršku, uzimajući u obzir da su rješenja za poteškoće koje su javljale u okviru reforme nastavnih planova i programa i udžbenika u glavnom nalazili sami nastavnici. Poseban problem predstavlja Metodika nastave historije na fakultetima na kojima se obrazuju studenti za budući poziv. Obuka nastavnika za buduće zanimanje nije se gotovo nimalo promijenila. Na nekim fakultetima, se kao osnovna literatura za pripremu ispita još uvijek koriste prevaziđene metodike nastave historije koje se odnose na tradicionalnu nastavu. Ovakvo stanje se mora promijeniti obzirom da, nakon završenog studija, nastavnici nemaju izgrađene osnovne kompetencije za rad, što u praksi predstavlja veliki problem koji se odražava na kvalit odgojno-obrazovnog procesa i postignute rezultate učenja.

Zaključci

Nedosljedno i provođenje zakona i dokumenata potpisanih u okviru reforme obrazovanja, a posebno onih koji se odnose na reformu nastave historije (referentni okvir) prouzrokovalo je još veću podjeljenost u obrazovnom sistemu u Bosni i Hercegovini. Nastava historije je glavni kamen spoticanja u izgradnji inkluzivnog obrazovanja.

Reformi nastave historije naophodna je veća podrška institucija i akademske zajednice. Neophodno je pokretanje debata o reformi nastavnih planova i programa za historiju i gorućim pitanjima o tome kako u nastavi tumačiti savremenu historiju Bosne i Hercegovine. Nastavnicima historije neophodna je podrška u edukaciji. Pitanje metodike nastave historije na fakultetima potrebno je što prije riješiti, prilagoditi je zahtjevima savremene nastave.